

ÜNİTE 8

Sözlü Anlatım

Giriş

İnsanın karşısındakine dileklerini, duygularını sözlü olarak anlatması eylemine sözlü anlatım denir. Sözlü anlatımın temeli, yazılı anlatımda olduğu gibi dildir. Ana dilinde sözlü anlatımın anlama boyutunu dinleme, anlatma boyutunu ise konuşma oluşturur.

Konuşma ile İlgili Temel Kavramlar

Sözlü anlatımda düşüncelerin ve duyguların karşımızdakine doğru, etkili ve yeterli bir biçimde aktarımı önemlidir. İnsan için temel gereksinim olan konuşma, kişinin toplumsal ilişkilerinde de temel değişkenlerdendir. Konuşma ile temel kavramlar aşağıda verilmiştir;

- Konuşma
- Ses
- Boğumlanma
- Sıklık/Frekans
- Ton/Tonlama
- Ezgi
- Vurgu
- Durak/Duraklama
- Tını/Renk
- Pes ve Tiz Sestir

Konuşma

Konuşma, insanın duygularını, düşüncelerini sese dayalı bir dizge halinde sunması, başka bir deyişle anlamlı parçalara dönüştürülmüş seslerden yararlanarak düşüncelerini ifade etmesidir.

İnsan için konuşma, temel gereksinim oluşunun yanı sıra yine insanın çevresiyle ilişkilerini kolaylaştıran veya zorlaştıran bir araçtır. Konuşmada kullanılan dilin bir toplumsal, bir de bireysel yönü vardır. 19. yüzyılda çağdaş dilbiliminin kurucusu olarak bu ayrımı ortaya koyan Saussure, insan dilinin toplumsal yönünü ifade eden dil (langue) ile bireysel yönünü ifade eden söz (parole) arasındaki farka ve aynı zamanda konuşan (veya yazan) bireyin var olan dili özgün kullanımına işaret etmektedir.

Ses:

Konuşma sesleri, akciğerlerden başlayıp ağız ve burunda sona eren solunum yollarında sıralanmış organlara çarpıp veya sürtünüp seda haline geldikten sonra en son olarak bir kalıptan, engelden geçip ağızdan çıkan titreşimlerdir.

Boğumlanma

Ciğerlerden gönderilen havanın ağız ve burun yolundaki ses aygıtlarının yardımıyla ağızdan çıkarken konuşma sesi biçimlerini almasıdır. Seslerin doğru biçimde boğumlanması (sesletilmesi) etkili konuşmanın temel koşullarından biridir.

Sıklık/Frekans

Titreşen her nesnenin 1 saniyedeki yalın titreşimleridir. Ölçü birimi Hertz'dir.

Ton/Tonlama

Titreşen, ses veren varlığın titreşim sayısının az ya da çok oluşuna tonlama denir. Tonlama, iletilmek istenen mesajın, duygunun doğru şekilde dinleyiciye ulaşmasına, dinleyici üzerindeki etkisinin artmasına yardımcı olur. Tonlama aracılığıyla, konuşmanın içeriğine uygun coşkun, güçlü, kesin, yumuşak, hassas duygular dinleyiciye iletilir.

Ezgi

Sözcük içerisinde hecelerin sesletiminde alçalan veya yükselen tona karşılık, cümle düzeyinde sözcüklerin, sözcük gruplarının da alçalan veya yükselen tonda sesletildiği görülür. İletilmek istenen mesaja, oluşturulmak istenen duygu değerine bağlı olarak konuşmacının cümle düzeyinde yaptığı tonlamalara ezgi denir.

Vurgu

Sözcüklerde ve sözcük öbeklerinde bazı hecelerin, cümlelerin bütününde de bazı sözcüklerin diğerlerine göre daha yüksek tonda seslendirilmesidir.

Durak/Duraklama

Özellikle vurgulanan bir yargının, mesajın, yüksek tonlu ifadenin veya bir sorunun ardından gelen kısa süreli sessizliktir.

Tını/Renk

Bir sesi başka seslerden ayırmamızı sağlayan fiziksel niteliğe tını ya da renk denir.

Pes ve Tiz Ses

Seslerin, kulağa kalın veya ince, yavaş veya hızlı, alçak veya yüksek ulaşmasını ifade etmek için pes ve tiz terimleri kullanılır. Buna göre pes; kulağa kalın, yavaş, alçak gelen sesler için kullanılırken tiz; kulağa ince, hızlı, yüksek gelen sesler için kullanılır.

Doğru, güzel, iyi bir sesin sahip olması gereken temel fiziksel özellikler şöyle sıralanabilir:

- İditilebilirlik
- Esneklik
- Akıcılık
- Hoşagiderliktir.

Doğru, Güzel ve Etkili Konuşmanın Temel İlkeleri

Konuşmanın doğru, güzel ve etkili bir şekilde gerçekleşmesi için kişinin konuşmayla ilgili olarak dikkat etmesi gereken özellikler şunlardır:

- Açıklık
- Doğallık
- İnanırcılık
- İlginçlik
- Konuşmacının bilgi ve donanımı
- Ön çalışma
- Yöntem ve plan
- Konuşmayı destekleyen yardımcı unsurlar
- Üslup.

Beden Dili ve Sözlü Anlatımdaki Yeri

Beden dili iletişim sürecinde dinleyicinin algısını etkileyen el, kol, baş, yüzdeki her bir uzuv ve diğer vücut azalarının hareketleridir.

Beden, sözlü iletişim sürecine jest ve mimik aracılığıyla katılır. Konuşmacı söze dökmediği düşüncelerini beden dili ile isteyerek veya istemeden dinleyiciye aktarabilir. Sözlü iletişimde konuşma ile uyumlu olarak gerçekleşen sözsüz hareketlerin, doğal vücut hareketleri olarak ortaya konmuş olmaları halinde dinleyici üzerinde istenen etkiyi sağlaması mümkündür. Bu haliyle değerlendirildiğinde beden dili, sözlü anlatımda konuşmayı bütünleyen, konuşma yoluyla dinleyici üzerinde etki oluşturmaya yardım eden bir araçtır.

Konuşma Türleri

Sosyal yaşamdaki ilişkileri düzenleyen konuşma, hazırlanış biçimine göre *hazırlıksız ve hazırlıklı konuşmalar* olarak üzere iki farklı biçimde sınıflandırılabilir.

Hazırlıksız Konuşmalar/Günlük Konuşmalar

Hazırlıksız, günlük konuşmalar, sözlü iletişime konu olan günlük dialoglarda belirli bir araştırmaya, plana, programa gerek duyulmadan gerçekleşen konuşmalardır. Hazırlıksız konuşmalar günlük hayatta en çok karşılaşılan, genellikle iki kişi arasında geçen ve karşılıklı konuşma olarak da adlandırılan konuşmalardır. Örneğin, telefon konuşması ve iş görüşmeleri.

Hazırlıklı Konuşmalar/Topluluk Konuşmaları

Hazırlıklı konuşma türlerinden *söylev, konferans, kurultay* grup tarafından ve belirli bir topluluk karşısında gerçekleşen konuşmalardır. Örnek olarak *nutuk, açılış konuşmaları, açık oturum konuşması, forum, panel, sempozyum, kurultay, münazara konuşmaları* gibi. Forumu diğer benzer konuşma türlerinden ayıran en önemli özelliği, dinleyicilerin, forum süresince yönetici kontrolünde söz alarak soru ve görüşlerini ifade edebilmeleridir. Sempozyum, yalnızca ülke içinden konuşmacıların katılımıyla gerçekleşiyorsa ulusal, ülke dışından konuşmacılara da yer veriliyorsa uluslararası nitelik taşır. Sempozyumda amaç,

herhangi bir konuyu tartışmaktan çok konuya açıklık ya da çözüm getirmektir. Genellikle ilk ve orta dereceli okullarda öğrencilerin belirlenen bir konu veya görüşe dair araştırma yapmasına, araştırma sonuçlarını topluluk önünde sunmasına, tartışmaya katılarak bu görüşleri savunmasına olanak sağlamak suretiyle münazaradan etkin bir eğitim uygulaması olarak yararlanılır. Münazara, kişilerde nitelikli tartışma kültürünün yerleşmesine katkısı bakımından çok önemlidir.

Başarılı Sunumun İlkeleri ve Teknikleri

Hazırlıklı konuşmalarda belirli bazı teknikler, uygulama öncesi, sırası ve sonrasında dikkate alınacak bazı hususlar konuşmacının işini kolaylaştırdığı gibi etkili ve kalıcı bir sunum yapmasını da sağlayabilir. Sözlü sunum aynı ses tonunda, kişinin yalnızca aralıksız konuşmasından oluşacak şekilde değil; içerik, ses, beden dili uyumuyla ve de çeşitli görsel yardımcımlarla zenginleştirilmiş olarak dinamik bir yapıda gerçekleştirilmelidir.

Sunum öncesinde dinleyici kitlenin yaş, cinsiyet, eğitim, sosyal rol ve statü ile ilgili özellikleri hakkında bilgi alınmalı, konuşmanın içeriği, üslubu, yeri ve süresi bunlara göre belirlenmelidir.

Sunum sırasında orada bulunanların okuma yapmak üzere değil, konuşma dinlemek üzere gelmiş olduklarını bilerek sunum yapılmalıdır.

Dinleyicilerin konsantrasyon eğrisine dair bilgiler, yirmi dakikadan sonra ciddi oranda dikkat eksilmesi yaşandığını göstermektedir. Buna göre, ilk yirmi dakikada önemli mesajlar verilmelidir.

Sunum açılış cümlelerini özellikle dikkatli seçmek gerekir.

Sunum sonrasında kapanış cümleleri sırasında dikkatin yoğun olduğu göz önünde bulundurulmalı ve önemli mesajları iletmek için bundan yararlanılmalıdır.

Sözlü Anlatımda Bazı Söyleyiş Özellikleri

Asalak Ses, Sözcük ve İfadelerin Kullanımı

Konuşma sırasında ifadelerin aralarına takılan ve genellikle düşünülmeden kullanılan bazı sesler, sözcükler veya ifadeler bulunur. Söz dağarcığı geniş olan, konuşma sırasında psikolojik koşullarında sorun yaşamayan, konuşması için gerekli hazırlıkları yapmış olan kişiler bu türden sözlü anlatım bozukluklarından uzak durabilirler. *ı, hı, şey, yani, falan, evet, tamam mı, oldu, işte, artı, dermişim, ondan sonra, neyse, efendime söyleyim, anlatabildim mi vb.* asalak ses ve sözler konuşmacının dikkat eksikliği ile çok yakından ilişkilidir.

Bazı Sözcüklerin Kullanımında Dikkat Edilmesi Gereken Özellikler

Türkçede bazı sözcükler, söylenişlerinde ortaya çıkan ses değişimleri nedeniyle yazımlarından farklı olarak kullanılırlar. Ses daralması, ses veya hece düşmesi örnekleri olarak ortaya çıkan bu biçimler konuşma ile sınırlıdır, yazıda gösterilmez. Günlük

konuşmalarda sıkça rastlanan bu kullanımlar, dinleyici karşısında yapılan konuşmalarda daha az tercih edilir.

Ünlü uzunluğunun veya inceliğinin anlam ayırıcı olduğu durumlarda yazıda bazı sözcüklerin ‘^’ işareti kullanılarak birbirinden farklı gösterildiği görülür. Bu sözcükler arasındaki ayrım, konuşma sırasında da gözetilmeli; uzun veya ince söylenmesi gereken sözcükler buna göre doğru biçimde kullanılmalıdır.

Başka dillerden geçen ve tarihî dönemlerde Türkçede kullanılmış olan bazı dil bilgisel yapılar, artık Türkçede yer almadığından ve dolayısıyla çağdaş Türkçe konuşurları için bilişsel düzeyde işlevlerini yitirmiş bulunduklarından, eski örneklerin kalıntısı olarak ne yazık ki yanlış biçimde kullanılmaktadır.